

УДК 327:94

МОДЕЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ АРАБСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЄГИПЕТ (АРЄ): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

**ЦІВАТИЙ В.Г.,
Перший проректор
з науково-
педагогічної та
навчальної роботи
Дипломатичної
академії України
при МЗС України,
кандидат
історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної
та консульської
служби,
заслужений
працівник освіти
України**

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики АРС та етапи формування її дипломатії в умовах глобалізації. Особливу увагу приділено інституціональному розвитку, здобуткам, проблемам і перспективам сучасної дипломатичної служби та дипломатичної практики АРС.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, дипломатична служба, модель дипломатії, АРС.

Дипломатія Арабської Республіки Єгипет (АРЄ) має усталені історичні традиції системно-політичного та інституційного розвитку, які формувалися протягом багатьох століть. В історії політико-правової думки та інституційного розвитку органів зовнішніх зносин АРС дипломатія завжди розглядалась як частина політичної культури суспільства, як один з найголовніших засобів захисту національних інтересів держави і процесів єгипетського державотворення.

Арабська Республіка Єгипет (АРЄ) – найбільша за населенням і територією та одна з найбільш розвинених країн арабського світу, відіграє винятково важливу роль на Близькому Сході. Для пошуку шляхів до стабільності в одному з найбільш вибухонебезпечних регіонів світу великий науковий інтерес становить дослідження розвитку історичних традицій дипломатії та сучасного зовнішньополітичного курсу Єгипту, що знаходиться в центрі арабського світу. Як показують події, що відбувалися в близькосхідному регіоні в другій половині ХХ століття, від того, які

політичні позиції займає Єгипет, і яку зовнішню політику він проводить, багато в чому визначається загальне співвідношення сил на Близькому Сході, залежить розвиток міжнародно-політичної ситуації в багатьох сусідніх, а також деяких інших ісламських країнах. Це особливо важливо в даний час, коли весь арабський світ, переживаючи епоху політичної, інституційної, економічної, соціальної та культурної модернізації, багато в чому вже півстоліття наслідує приклад єгипетської революції 1952 р., і рухається з певними варіаціями в руслі радикальних перетворень, здійснених або здійснюваних в Єгипті. Разом з тим, у Каїрі не можуть не рахуватися з сьогоденними інтересами арабського світу, з ситуацією, що складається в Ємені, Західній Азії, Північній Африці та суміжних державах. З урахуванням цього АРС отримала статус провідної регіональної держави, і, до певної міри, впливає й на деякі аспекти світової політики.

Історичний досвід Єгипту в другій половині ХХ ст. має велике значення, тому що ця держава першою в арабському світі стала на шлях соціалістичної орієнтації та першою ж зійшла з нього; першою провела т.зв. «Травневу виправну революцію» (1971 р.) і стала першою країною арабського світу, що стала на шлях демократизації. Не менше значення має й досвід реалізації зовнішньополітичної стратегії Єгипту. Досить відзначити, що Єгипет зумів об'єднати зусилля арабських країн у військовому протистоянні з Ізраїлем, і в той же час першим з них встановив дипломатичні відносини з останнім, що мало далекосяжні наслідки для доль багатьох арабських народів.

Регіональна роль АРС не піддається сумніву світовим співтовариством, оскільки, за висловом помічника Мубарака Ель-Фекі: «Єгипет завжди був воротами на Близький Схід»¹.

Історія Єгипту другої половини ХХ століття тісно пов'язана з особистими якостями і особливостями характеру його лідерів. Загальновідомо, наскільки радикально змінювалися зовнішньополітичні орієнтири в періоди правління Г.А. Насера і А. Садата. Після приходу до влади в 1981р. президента Хосні Мубарака в зовнішній політиці Єгипту відбулися досить відчутні зрушення і коригування, які привели до перегляду в деякій мірі позицій Каїра щодо арабо-ізраїльського конфлікту, відносин з США та Ізраїлем. Результати цих змін цілком помітні та безпосередньо впливають на політико-дипломатичну ситуацію в близькосхідному регіоні, сприяють зміцненню миру і стабільності,

ослабленню напруженості в регіоні, вирішенню кризових і передкризових ситуацій, як регіональних, так і у відносинах арабських країн із західними державами, та в політико-дипломатичному діалозі між собою. Авторитарний стиль управління не завадив Хосні Мубараку поліпшити відносини Єгипту з міжнародною спільнотою, який до приходу його до влади перебував фактично в ізоляції.

Традиційно зовнішня політика і модель дипломатії Єгипту формується під впливом цілої низки факторів, серед яких найважливішу роль відіграють взаємини Каїра з Вашингтоном, Тель-Авівом і арабським світом. У залежності від того, як розвивалися відносини в цих напрямках, не тільки складалася внутрішньополітична ситуація в самому Єгипті, а й відбувався значний флуктуаційний вплив Єгипту на ситуацію на всьому Близькому Сході.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. Арабський Схід продовжував залишатися ключовим осередком військово-політичних та економічних тенденцій, епіцентром найважливіших історичних подій і процесів, що визначають розклад сил і характер міжнародних відносин не тільки в ньому самому, але і в загальносвітовому масштабі. Це, з одного боку, обумовлювало значущість регіону, а з іншого, – його вибухонебезпечність, нерідко здійснювало негативний вплив, як на систему міжарабських відносин, так і в цілому на загальний стан справ у світі. Внутрішньополітична нестійкість у країнах регіону, численні міждержавні, міжетнічні та міжконфесійні конфлікти були факторами, що перешкождали розвитку арабських країн у цей період.

Тогочасне керівництво добре розуміло, що питання регіонального лідерства Єгипту і просування його національних інтересів мають здійснювати професійні єгипетські дипломати. Саме тому досить важливим інституційним кроком у Єгипті стало створення спеціального навчального закладу для підготовки дипломатичних кадрів. В установчих документах було зазначено: «...З метою цілеспрямованої підготовки висококваліфікованих дипломатичних кадрів і професійної підготовки міністерських кадрів з 1966 р. в системі міністерства діє Дипломатичний інститут (ДІ)»².

З моменту свого створення Інститут допоміг вирішити нагальну потребу в кадрах у дипломатичній сфері в країнах арабського світу та Африки. Він також організовує численні навчальні освітньо-професійні програми для дипломатів з країн Азії, Європи, Північної та Латинської Америки.

Співпрацює в різних областях з аналогічними установами в країнах, з яким Єгипет пов'язують особливі стосунки.

Інститут був створений на підставі указу Президента в червні 1966 року, підкресливши, що його місією є забезпечення сучасної практичної підготовки для членів дипломатичного та консульського корпусу і підвищення їх продуктивності на самому високому рівні.

Уперше призначений працівник дипломатичної служби – дипломатичний аташе, отримує найбільшу частку підготовки в Інституті відразу ж після зарахування на роботу до Міністерства закордонних справ, щоб у подальшому розвивати свої здібності й удосконалювати професійні навички під час дипломатичної практики.

Програма навчання включає в себе загальні знання з історико-культурної тематики: як дипломати знають історію і культуру своєї країни та країн перебування, їх підготовка повинна бути всебічною, щоб вони були добре озброєні знаннями, які дозволять їм ефективно і успішно здійснювати свою дипломатичну місію – місію, яка стає все більш складною з точки зору представництва, комунікації та інформації. Інститут формує у дипломатів інтелект і характер, їх обізнаність у питаннях політики, історії, культури, права та у сфері загальних знань.

Ця частина програми збагачується запрошенням видатних громадських діячів і дипломатів-практиків, у тому числі письменників, поетів, музикантів і художників для проведення відкритих дискусій та обговорень зі слухачами. Крім того, поїздки в різні історичні та культурні пам'ятки в Єгипті організуються для підвищення знань та обізнаності в цій галузі.

Теоретичний аспект підготовки доповнюється практичним компонентом, який включає навички інформаційно-комунікаційної підготовки, щоб вони могли отримати користь з широкого спектру доступної новітньої інформаційно-комунікаційної інфраструктури, яка стала однією з основних умов повсякденного життя.

Моделювання сесій також проводиться в інтересах осіб, що навчаються. Крім того, вони отримують можливість мати прямі контакти і взаємодію з їхніми закордонними колегами, у першу чергу – дипломатами, які запрошуються до Єгипту на тренінгові програми, а також приймають участь у міжнародних конференціях і семінарах.

Навчальна програма з питань зовнішньої політики Єгипту включає в себе поглиблене вивчення

відносин із сусідніми країнами, процесу безпеки та мирного врегулювання на Близькому Сході, стабільності і розвитку в Африці, Руху неприєднання, європейсько-середземноморського співробітництва, відносин з великими державами, такими як США, Європейський Союз, Росія, Китай і Японія, а також питання, що представляють інтерес для країн, що розвиваються в Африці, Азії та Латинській Америці.

Також вивчають курс єгипетської економіки, її характер, основні риси і проблеми, з якими вона стикається. Крім того, навчання спрямоване на підвищення розуміння питань, що стосуються міжнародної торгівлі, інвестицій і фінансів, навколишнього середовища, глобального економічного порядку; міжнародних економічних, торговельних і фінансових установ та організацій, а також основних економічних понять і принципів, що мають відношення до комерційної дипломатії та економічної дипломатії тощо.

Інститут є філією Міністерства закордонних справ, але має автономний професійний і академічний характер, з метою задоволення дипломатичних потреб та розвитку продуктивності єгипетських дипломатів. Інститут має широку і добре організовану мережу відносин співробітництва з аналогічними органами й установами по всьому світу, в тому числі завдяки участі в різних міжнародних діалогах, таких, як діалог Африки з Латинською Америкою, завдяки укладенню угод про співробітництво з закордонними організаціями та установами, такими, як американський Фонд Форда, Національна школа адміністрації (ENA) у Парижі, Інститут Організації Об'єднаних Націй та ін.

За останні 25 років, Інститут організовує курси двічі на рік для африканських дипломатів, кожен з них тривалістю 2-3 тижні, для англомовних дипломатів, франко- і португаломовних. Навчання в цьому Інституті проходять також на короткотермінових курсах і працівники дипломатичної служби України та слухачі Дипломатичної академії України при МЗС України³.

При Дипломатичному інституті діє Інститут дипломатичних досліджень, який також знаходиться в Каїрі та має на меті підготовку кадрів з питань врегулювання конфліктів і підтримання миру в Африці.

Необхідність ретельної підготовки єгипетських дипломатів диктується вимогами часу. По-перше, всі вони повинні мати свідоцтво про закінчення вищих навчальних закладів. Багато з них закінчу-

вали англійські, американські і французькі університети. По-друге, вони добре володіють іноземними мовами, перш за все англійською і французькою. По-третє, сама дипломатична служба АРС добре організована, а дипломати – професійні та висококваліфіковані.

У цілому, єгипетській дипломатії характерні такі типові риси, як відчуття національної гордості, жорсткий стиль ведення переговорів, суворе дотримання національної незалежності (будь-яке втручання в їх внутрішні справи рішуче відвертаються). В арабських країнах, в тому числі і в Єгипті, існують свої норми етикету, дипломатичного протоколу, просто звичаї, як правило, пов'язані зі стилем повсякденного життя, релігії, ідеології. Їх, звичайно, необхідно знати при встановленні контакту, при бесідах та переговорах⁴.

Перш за все – це відношення до Корану, до мусульманської релігії. Не потрібно допускати ніякої крити Корану і, звичайно, необхідно здійснювати повагу до нього. Ні в якому разі не потрібно подавати руку жінці, а то можуть виникнути складнощі. При знайомстві, контакті не прийнято розпитувати про дружину, передавати їй вітання, і навпаки, якщо ви знаєте, що у вашого партнера є діти, потрібно розпитати про них, розказати про своїх дітей. У мусульман, арабів не прийнято вживати вино і, запрошуючи на ланч, обід, коктейль, не потрібно примушувати їх пити вино. Не можна подавати до столу свинину, а краще всього через помічника розпитати, якій їжі надають перевагу гості.

На сьогодні Міністерство закордонних справ Арабської Республіки Єгипет є органом виконавчої влади, безпосередньо підзвітним главі держави. Очолює міністерство міністр, який має першого заступника і 13 заступників, що займаються окремими напрямками: багатосторонніми відносинами, економічними зв'язками і міжнародною співпрацею, міжарабськими справами на Близькому Сході, африканськими, азійськими, європейськими і американськими справами, міжнародно-правовими відносинами і договорами, консульськими справами, справами іммігрантів, єгипетських експатріантів і біженців, культурною співпрацею, адміністративно-фінансовими питаннями, питаннями протоколу, дипломатичних кадрів.

Главі міністерства підпорядковується також держміністр в закордонних справах (займається зовнішньоекономічними зв'язками). При міністрові діє Консультативна рада (свого роду колегія

міністерства), в яку, крім керівників міністерства, що діють і «відставних» керівників, входять представники «мозкових центрів».

Повсякденну роботу міністра забезпечує його канцелярія (секретаріат), голова якої з 2002 р. має посаду заступника міністра. Центральний апарат міністерства Єгипту нараховує 28 департаментів і управлінь (територіальних і функціональних). МЗС країни має розгалужений закордонний апарат, що нараховує 123 посольства, 29 генеральних консульств і 4 постійних представництва (у ООН, а також при відділенні ООН в Женеві, міжнародних організаціях у Відні і ЮНЕСКО у Парижі).

Єгипетський МЗС не має спеціальних вищих закладів зовнішньополітичного і зовнішньоекономічного профілю. Комплектування відомства кадрами здійснюється шляхом конкурсного відбору випускників вузів. Кандидати складають письмові іспити з чотирьох предметів – іноземної мови (англійська або французька як перша і на вибір одна з найбільш поширених мов), сучасних політичних відносин, політекономії та міжнародних економічних відносин, історії дипломатії та сучасної історії арабського світу та Африки. Єгипетські дипломати повинні відповідати спеціальним вимогам, відповідно до чинного законодавства АРС.

Балансуючи між відстоюванням загальноарабських інтересів і власних планів зміцнення провідних позицій в регіоні, МЗС Єгипту активно взаємодіє з усіма регіональними і світовими «центрами сили». Основна увага і ресурси Єгипет зосереджує на вирішенні завдань, спрямованих на підтримку миру і стабільності в регіоні, забезпечення власних національних інтересів і безпеки. Єгипет прагне відігравати роль регіонального коопонсора в процесі близькосхідного врегулювання, заявляючи, що на ньому лежить історична відповідальність перед палестинською проблемою. Каїр виступає як посередник у переговорах між палестинцями та ізраїльтянами, що, з одного боку, дозволяє АРС підтримувати статус активного дипломатичного центру в арабському світі, а з іншого – накладає велику відповідальність за стан справ у зоні палестино-ізраїльського конфлікту.

Чинником, що перешкоджає більш інтенсивному здійсненню міжнародної та дипломатичної діяльності Єгипту, є комплекс соціально-економічних проблем, для вирішення яких державою виділяються колосальні кошти, що врешті решт істотно підриває фінансову ресурсозабезпеченість зовнішньої політики. Таким чином, перед керівни-

цтвом Єгипту стоїть непросте завдання проведення збалансованого зовнішньополітичного курсу, який відповідав би реальним можливостям країни і разом з тим не притискав її традиційно широкого кола інтересів.

Відсторонення президента Мухаммеда Мурсі у липні 2013 року поставило перед новою керівною групою Єгипту ряд проблем внутрішнього і міжнародного характеру. Одна з них – проблема легітимності нового політичного режиму в очах більшості населення країни і міжнародного співтовариства.

У 2013–2015 роках розвиток політичного та політико-дипломатичного процесів у Єгипті підтвердило досить поширену думку про те, що Єгипет і єгиптяни – країна і народ цілком непередбачувані. Ще на початку 2013 року у «братів» була вся повнота влади, сьогодні ж вони опинилися під заборону, перейшли на нелегальне становище, а військові, користуючись колосальною підтримкою населення, повернулися до влади. Цілком ймовірно, що нова єгипетська влада буде спроможною зміцнити свої позиції як у державі, так і на міжнародній арені. Фельдмаршал Абдель Фаттах Ас-Сісі з червня 2014 року став новим президентом Єгипту, а країна поступово повертається до політичної та економічної стабільності. Але, знаючи Єгипет, нічого не можливо стверджувати напевно...

Зазначимо, що сучасна зовнішня політика Єгипту характеризується активністю і багатовекторністю, відображаючи тим самим амбіції керівництва країни у справі зміцнення провідних позицій АРС в арабо-мусульманському світі й підтримки її високого авторитету на міжнародній арені⁵.

Таким чином, пріоритетними завданнями єгипетської зовнішньої політики і дипломатії початку XXI століття залишається – розвиток зв'язків з африканськими країнами, перш за все розташованими в басейні річки Ніл, середземноморськими державами і Європою, а також «збереження дружніх відносин із США». Єгипет в умовах нових викликів і загроз глобалізованого світу, судячи з усього, продовжуватиме проведення багатовекторної політики. При цьому акцент буде зроблено на активізацію європейського і російського напрямів.

Для сучасного Єгипту відносини зі США є основою їх зовнішньополітичного курсу та дипломатичного діалогу, і кардинальних змін не передбачає. У той же час варто підкреслити, що Єгипет, враховуючи послаблення позицій гегемонії США на Близькому Сході, буде урівноважено балансувати між Росією і США, у залежності від політико-дипломатичної ситуації в кожному конкретному випадку, від реальної ситуації.

Велику ставку в Каїрі щодо справи зміцнення і розвитку відносин на Арабському Сході приділяють участі АРС в міжнародних організаціях, найважливішою з яких для Єгипту є Ліга Арабських Держав (ЛАД). Офіційний Каїр вважає ЛАД головною міжарабською організацією і пов'язує з нею зміцнення міждержавних відносин в регіоні та здійснення інтеграційних проектів. Свою роль центра регіональної дипломатії Єгипет прагне підкріплювати посередницькими місіями для врегулювання міжарабських спірних питань і конфліктів.

Одним з важливих напрямів міжнародного співробітництва АРС є співпраця з НАТО. Глобальні загрози, такі як міжнародний тероризм, поширення зброї масового знищення, світова економічна криза змушують держав-членів НАТО та держав Близького Сходу об'єднувати свої зусилля для адекватного реагування на виклики сьогодення.

Отже, зовнішня політика і модель дипломатії Єгипту XXI століття діє за принципами помірної нейтралітету. Сучасна єгипетська зовнішня політика і дипломатія вирішує широке коло завдань, головним з яких залишається утвердження країни як головної регіональної держави на Близькому Сході, головного фактора міжнародних відносин в даному міжнародно-політичному регіоні, який відіграє важливу роль у міждержавних відносинах та політико-дипломатичній системі арабо-мусульманського світу.

Перед нинішнім керівництвом АРС стоїть непросте завдання проведення збалансованого зовнішньополітичного курсу, який відповідав би реальним можливостям країни і разом з тим не обмежував би її традиційно широке коло політико-дипломатичних та соціокультурних інтересів у XXI столітті.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 Ахмед Ибрахим Махмуд. Министерство иностранных дел Египта. – Каир: Центр политических и стратегических исследований «Аль-Ахрам», 2003. – 109 с. (на арабском языке).
- 2 Arab Republic of Egypt. Ministry of Foreign Affairs. – 6nd edition. – Cairo, 2014. – 196 p.
- 3 Дипломатичний інститут МЗС АРЕ:1966-2016 (арабською мовою) / Из власного архіву автора. – К., 2015. – 26 с.
- 4 Богучарский Е.М. Дипломатическая служба арабских государств // Азия и Африка сегодня. – 2008. – № 12. – С. 55-60; Khashan H. The Arabs at the crossroads: Political Identity and Nationalism / Hilal Khashan. – Florida: University Press of Florida, 2000. – 168 p.
- 5 Egypt to build new administrative and business capitaleast of Cairo // BBC News. – 13 March 2015.

Tsivatyi V.G. Diplomacy and Diplomatic Service Model of the Arab Republic of Egypt (ARE): Institutional Aspect / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The main courses of the foreign policy of Egypt and the stages of the establishment of its diplomacy in a globalized are the subjects is analysed at the article. It is focused on the institutional development, progress, problematics issues and prospects of the modern diplomatic and consular services of the diplomatic practice of Egypt in the article.

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, diplomatic service, consular service, model of diplomacy, Egypt.

Циватый В.Г. Модель дипломатии и дипломатической службы Арабской Республики Египет (АРЕ): институциональный аспект / Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины.

В статье проанализированы основные направления внешней политики АРЕ и этапы формирования её дипломатической службы в условиях глобализации. Особое внимание уделяется институциональному развитию, достижениям, проблемам и перспективам современной дипломатической и консульской службы АРЕ.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, дипломатическая служба, консульская служба, модель дипломатии, АРЕ.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2015

Прийнята до друку 16.04.2015